

REVISTAGALEGA
DE EDUCACIÓN
PUBLICACIÓN DE NOVA ESCOLA GALEGA

ISSN: 1132-8932

Páx. 68-73

Mestre e ex-director do CRA de Teo

Consellería de Cultura, Educación e Ordenación
Universitaria. Xunta de Galicia

anselar1@gmail.com

<https://ageps.webs.uvigo.es/crasga.htm>

Área de Medicina Preventiva e Saúde Pública

Universidade de Vigo

lurdesmg@uvigo.es

este artigo, o termo *escola rural galega* fai referencia unicamente ás formas de escolarización específicas das zonas rurais de Galicia, é dicir, ás escolas unitarias e aos colexios rurais agrupados (CRA), excluindo os denominados colexios comarcais, completos ou incompletos, do medio rural ou concentracións escolares.

Defendemos unha escola rural positiva, activa, participativa e innovadora, involucrada no medio e na comunidade á que serve. Coincidimos, así, coa reflexión de Rogeli Santamarina Luna no sentido de que "sen unha visión positiva do medio rural e da escola é difícil intentar a súa mellora. [...] O persoal docente que desexe traballar, con algo máis de esforzo, nunha zona rural, pode acadar mellores resultados se considera uns obxectivos específicos para o medio rural e se impón unha metodoloxía coherente con eles, obxectivos e metodoloxía acordes coas propostas das leis de educación vixentes e dos decretos de currículo que as desenvolven."¹

A partir da Lei xeral de educación de 1970, a meirande parte das escolas unitarias foron substituídas por concentracións escolares, situadas nas capitalidades dos concellos, e os servizos de comedor e transporte do alumnado pasaron a ser un fenómeno xeneralizado.

Porén, en 1982 prodúcese un proceso en sentido contrario, de tal xeito que a Administración educativa de Galicia volve poñer en funcionamento moitas escolas unitarias que pecharan no proceso anterior. Nelas escolarizouse non só alumnado de 3 a 5 anos senón tamén alumnado de educación primaria, fundamentalmente do ciclo inicial.

¹ Santamaría Luna, Rogeli. (2017). <http://escuelarural.net/rogeli-santamarina-luna>. Data da consulta: 11-novembro-2017.

A finais da década dos 80 nacen os colexios rurais agrupados como modelos educativos que serven para resolver mellor os problemas das escolas unitarias, como unha vía legal posible aberta pola Administración e, sobre todo, como froito da vontade dun profesorado inqueda e preocupado pola mellora non só das súas condicións laborais senón tamén dos resultados do seu propio traballo.

En Galicia, a diferenza doutras comunidades autónomas, a iniciativa para a súa creación xorde do profesorado, que elabora unha memoria (características xeográficas, motivación e relacións de necesidades de profesorado, gastos de funcionamento e instalacións), e esta proposta debe ser ratificada polos pais e polas nais do alumnado e polas corporacións municipais correspondentes, e aprobada pola Administración educativa.

Os CRA son agrupacións de escolas unitarias das zonas rurais dun ou varios concellos, constituíndo un só colexio público. O funcionamento do novo centro acomódase ao establecido para o resto dos centros dos mesmos niveis educativos. Precisamente, o gran reto dun CRA consiste en harmonizar a necesaria autonomía das escolas unitarias que o integran coa, tamén necesaria, coordinación dun colexio completo².

2 Segovia Largo, A. (2011). Os colexios rurais agrupados, outro modelo de educación rural en Galicia. *Revista Galega do Ensino (EDUGA)*. 62, 1-10. <http://www.edu.xunta.gal/>

Entre o 2003 e o 2017, o peche das escolas rurais non se produce por descenso da poboación xeral, senón que é consecuencia do 'exilio' do medio rural cara ao medio urbano ou periurbano, como se comproba nos datos e nas cifras publicados polo Ministerio de Educación, Cultura e Deportes e pola Consellería de Cultura, Educación e Ordenación Universitaria: tanto o alumnado de educación infantil como o alumnado de educación primaria mantense ou mesmo aumenta nos dous ámbitos territoriais na quincena estudada como pode verse na táboa 1.

eduga/node/44. Data de consulta: 11-novembro-2017.

Táboa 1. Evolución porcentual (aumento/-diminución) do alumnado escolarizado en Galicia e España por niveis na quincena 2003-2017.

NIVEL	GALICIA %	ESPAÑA %
Educación infantil	4,69	28,78
Educación primaria	6,60	18,14
ESO	-18,02	0,66
Bacharelato	-17,22	5,93
Formación Profesional	4,45	73,91
Educación Especial	16,07	27,58
TOTAL	-3,62	18,01

Fonte: Elaboración propia.

Táboa 2. Supresión de unitarias en Galicia desde 2003 ata 2017.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	TOTAL
A Coruña	63	6	5	10	17	7	9	12	10	2	9	5	7	8	4	174
Lugo	8	1	3	4	1	5	4	3	1	3	1	0	2	1	1	38
Ourense	5	4	1	0	0	1	3	0	0	1	3	1	1	0	0	20
Pontevedra	26	6	1	14	7	5	7	4	3	6	3	1	3	4	1	91
Galicia	102	17	10	28	25	18	23	19	14	12	16	7	13	13	6	323

Fonte: Elaboración propia.

No imaxinario colectivo rural afirmase reiteradamente que o peche da escola equivale a pechar a aldea e que constitúe o golpe de graza para a despoboación das zonas rurais. Así e todo, pensamos que a relación causa-efecto pode ser a contraria, e que o peche dunha escola é a consecuencia directa da despoboación, como sucedeu en casos concretos coas emigracións e os exilios rurais anteriores ás concentracións escolares.

A supresión de escolas neste período como pode verse na táboa 2, nas catro provincias galegas afecta de xeito moi diverso en cada unha delas. Así, as 174 escolas suprimidas na provincia da Coruña (53,87% do total de Galicia) representan o 75,32% das supresións no ámbito provincial, as 91 suprimidas en Pontevedra (28,17% de Galicia) re-

presentan o 76,47% no ámbito provincial, as 38 escolas pechadas en Lugo (11,76% de Galicia) representan o 95,00% no ámbito provincial, e as 20 de Ourense (6,19% de Galicia) representan o 76,47% no ámbito provincial. Podemos observar que o número de escolas suprimidas en Ourense e Lugo é menor ca nas outras dúas provincias, pero, a pesar diso, afecta moito máis gravemente á situación da escolarización da súa poboación rural, mentres que o elevado número de escolas suprimidas na Coruña e Pontevedra ten unha menor repercusión nos seus territorios respectivos. De todos os xeitos, neste período dáse unha importante diminución de escolas rurais nas catro provincias, superior ao 70% en calquera caso.

A distribución das escolas unitarias no curso 2017-2018 é semellante á do curso 2004-2005, como reflicten a táboa 3 e o gráfico 1.

Tamén a distribución dos CRA no curso 2017-2018 é semellante á do curso 2004-2005, como se reflicte no gráfico 2.

A creación e, nalgúns casos, a supresión dos CRA non foi uniforme, producíndose un rápido crecemento inicial, un posterior estancamento, un novo pulo no seguinte decenio e outro período de estancamento nos últimos cursos, como se sinala no gráfico 3. Así foi a súa posta en funcionamento:

- 1988: Teo, Narón, Santa Comba.
- 1989: Gondomar, A Fonsagrada (supresión en 1994), Valdovíño, Coristanco.
- 1990: As Pontes de García Rodríguez (supresión en 1995)
- 1995: Rianxo.
- 1998: Malpica de Bergantiños (supresión en 2011), Ponteceso.
- 1999: Tomiño, Ponteareas, Salvaterra de Miño

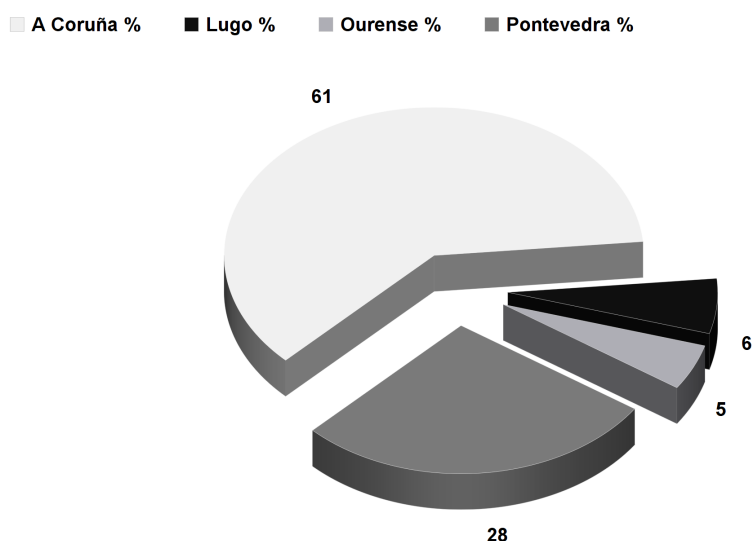
Táboa 3. Distribución das escolas unitarias. Curso 2017-2018.

	EEI	CEIP	TOTAL
A Coruña	43	14	57
Lugo	0	2	2
Ourense	4	4	8
Pontevedra	28	0	28
Galicia	75	20	95

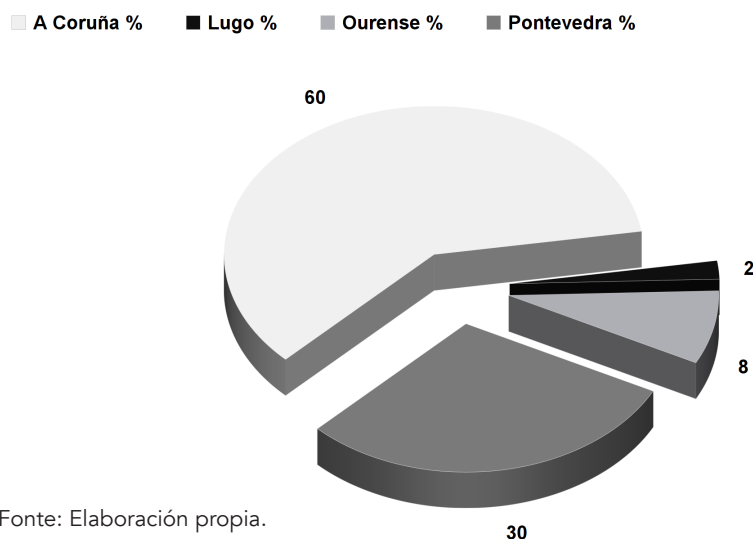
Fonte: Elaboración propia.

Gráfico 1. Comparación da distribución das escolas unitarias nos cursos 2004-2005 e 2017-2018.

Distribución xeográfica das unitarias curso 2004-2005

Distribución xeográfica das unitarias curso 2017-2018

Fonte: Elaboración propia.

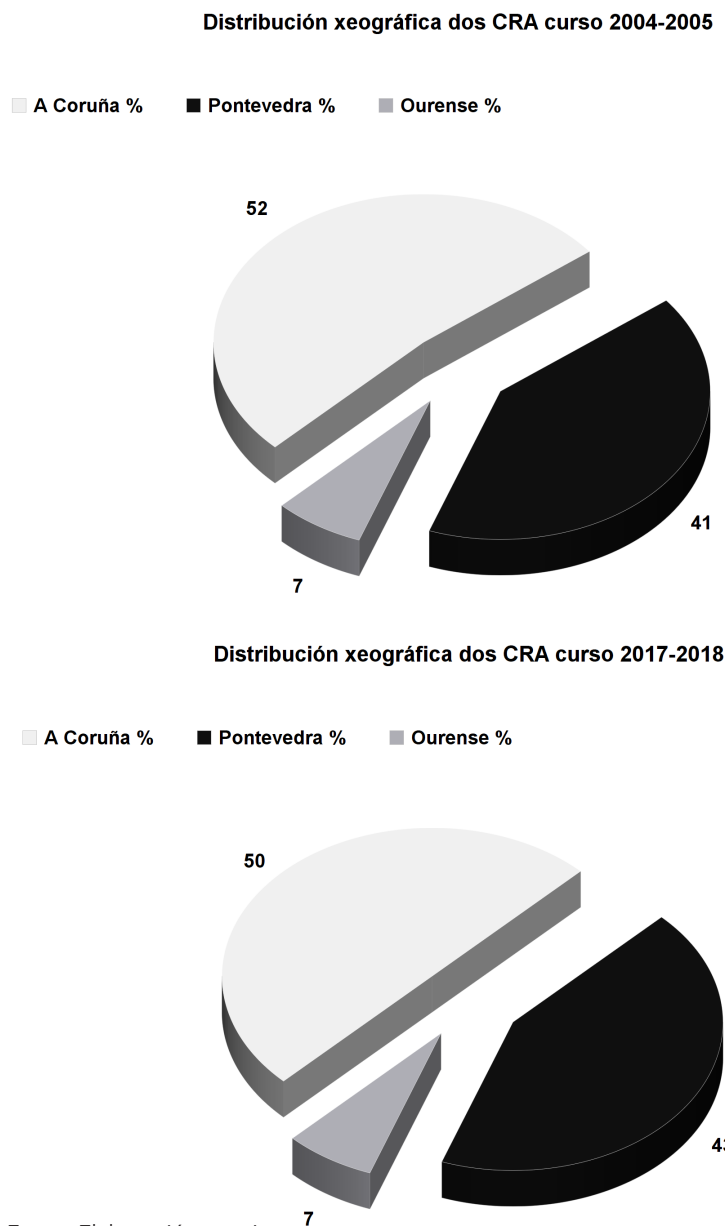
- 2000: Ribadavia, Tui, O Rosal, Valga.
- 2001: Cabana de Bergantiños, Salceda de Caselas.
- 2002: Carballo.
- 2003: Vilaboa.
- 2005: Culleredo, Dodro, Oroso, Meis, Ribadumia.
- 2006: Bergondo, Boqueixón-Vedra.
- 2008: Monterrei.
- 2016: Caldas de Reis

Pero as supresións non só afectaron á totalidade de tres CRA concretos, senón tamén ás unidades de todos os demais CRA, tal como se percibe na **táboa 4**. Durante o período 2003-2017, a existencia dos CRA facilitou a pervivencia das escolas rurais, dado que a supresión de 323 escolas unitarias supón o 77,27% das escolas unitarias que había, e a supresión de 67 unidades dos CRA (incluíndo a supresión dun CRA), supón o 24,19% das unidades que había, que, por outra banda, foi compensada co incremento de 22 unidades nos CRA. Esta tendencia pode verse no **gráfico 4**.

Unha achega específica e interesante dos CRA galegos consiste na celebración, dende o curso 1989-1990, e en diversas localidades, dunhas xornadas, encontros anuais ou *foros intercras*, de formación dos mestres e mestras dos CRA, organizados pola Asociación de Mestres dos Colexios Rurais Agrupados de Galicia (AMCRAGA), que actúa a xeito de coordinadora de propostas, reivindicacións e intercambio de experiencias.

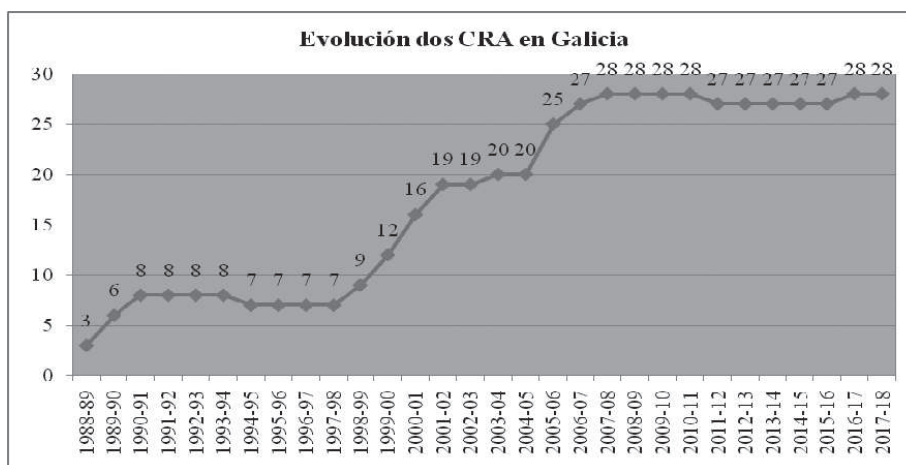
Dos 356 mestres e mestras que están adscritos ao modelo CRA, 169 son especialistas itinerantes (un incremento do 47,61% de profesorado, con respecto ás unidades existentes), concretamente: educación infantil (48), idioma estranxeiro (28), educación musical (28), educación física (28), pedagogía terapéutica (12), audición e linguaxe (18) e orientación (7).

Gráfico 2. Comparación da distribución dos CRA nos cursos 2004-2005 e 2017-2018.

Fonte: Elaboración propia.

Gráfico 3. Evolución dos CRA en Galicia. Fonte: Elaboración propia.

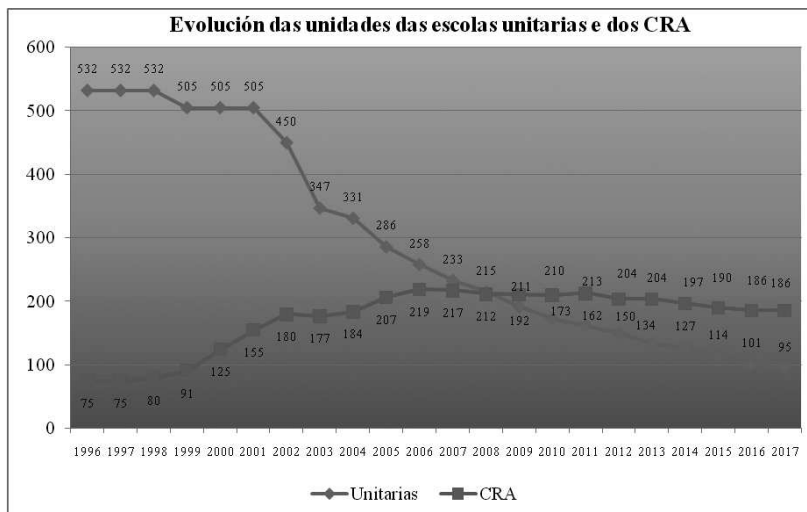
Precisamente esta dotación complementaria de profesorado especialista itinerante é a mellor e máis valorada achega dos CRA á escola rural galega, dado que a dota de mestres e mestras especialistas, os titores e titoras dispoñen de tempo para a programación e coordinación no horario lectivo, e as baixas laborais cóbrense inmediatamente.

Podemos afirmar que a decisión que as unitarias van tomando de constituírense en CRA, como se reflicte no gráfico 5, resulta ser útil e proveitosa, sobre todo para fortalecer a propia escola rural, dotala dun ensino de calidade e conseguir, á fin, a súa pervivencia. E, quizais, o que é máis importante: logrouse que o profesorado das unitarias integradas en CRA tentase a procura de solucións pedagóxicas e didácticas comúns e colectivas.

Apostamos, pois, pola xeneralización deste modelo de educación rural en Galicia, sempre que se garantan as melloras previstas.

Nos últimos informes do Consello Escolar do Estado sobre o Estado do Sistema Educativo asúmese que os CRA son o modelo organizativo máis estendido de atención educativa ao medio rural naqueles municipios que contan con poboacións escolares reducidas porque contan con procedementos pedagóxicos, organizativos e técnicos que obvian os problemas que pode comportar a heteroxeneidade de idades do alumnado, aproveitando con todo, a circunstancia favorable de contar, polo xeral, cun número reducido de alumnos por grupo; esta fórmula organizativa facilita ao alumnado residente en zonas illadas o dereito a recibir un servizo educativo cos mesmos niveis de calidade que o que se presta no resto do territorio máis poboado.

Gráfico 4. Evolución das unidades das escolas unitarias e dos CRA.
Fonte: Elaboración propia.

Táboa 4. Evolución das unidades das escolas unitarias e dos CRA.
Fonte: Elaboración propia.

NOME DO CRA	ESCOLAS	UNID.	PROFESORADO	ALUMNADO
CRA de Bergondo	5	7	13	81
CRA de Boqueixón-Vedra Neira Vilas	6	7	13	109
CRA Os Remuíños	3	3	8	25
CRA Ponte da Pedra	7	9	14	114
CRA Novo Mencer	4	4	9	43
CRA de Culleredo	5	5	10	63
CRA de Dodro	4	4	8	52
CRA de Narón	4	10	17	159
CRA de Oroso	4	4	9	48
CRA Nosa Señora do Faro	7	8	14	50
CRA de Rianxo	8	10	19	100
CRA de Santa Comba	3	3	6	27
CRA de Teo	5	8	15	88
CRA de Valdoviño	2	2	5	33
CRA de Monterrei	3	3	8	33
CRA Amencer	3	3	8	34
CRA de Caldas de Reis	4	4	9	33
CRA Antía Cal	5	6	13	91
CRA de Meis	6	7	13	69
CRA A Picaraña	7	8	16	77
CRA de Ribadumia	4	5	10	64
CRA María Zambrano	6	11	19	123
CRA Raíña Aragonta	8	15	24	269
CRA A Lagoa	7	7	13	74
CRA Mestre Manuel Garcés	11	13	22	131
CRA Mestra Clara Torres	7	7	15	68
CRA de Valga	6	6	12	58
CRA de Vilaboa Consuelo González Martínez	5	7	13	83
TOTAL	149	186	355	2199

No informe do 2016 dise que durante o curso 2014-2015, escolarizáronse en España 78.721 estudantes nas escolas rurais, o 1,8% do total de alumnado matriculado nos CRA.

A comunidade autónoma de Castela e León, con 15.981 estudantes, escolarizou o 20,3% do alumnado de toda España nos centros rurais agrupados. Séguenlle: Andalucía (11.750, o 14,9%), Cataluña (10.954, o 13,9%), Aragón (9.102, o 11,6%) e Castela-A Mancha (8.968, o 11,4%); e a máis distancia, a Comunidade Valenciana (8,4%, con 5.555), Extremadura (6,6%, con 4.354), Galicia (3,24%, con 2.548), Canarias (2,84%, con 2.237), Asturias (2,45%, con 1.926), Madrid (2,13%, con 1.678), A Rioxa (2,08%, con 1.636), Murcia (1,61%, con 1.268), Cantabria (0,25%, con 194) e Navarra (0,07%, con 58) (pode verse na táboa 5)

Táboa 5. Datos dos CRA por comunidades autónomas. Curso 2014-2015.¹

CCAA	CENTROS	LOCALIDADES	UNIDADES	ALUMNADO	%
Andalucía	113	..	1130	11750	14,93%
Aragón	74	328	757	9102	11,56%
Asturias	28	100	191	1926	2,45%
Canarias	24	24	192	2237	2,84%
Cantabria	4	8	17	194	0,25%
Castilla y León	188	623	1499	15981	20,30%
Castilla-La Mancha	77	252	812	8968	11,39%
Cataluña	278	276	851	10954	13,91%
Comunitat Valenciana	46	144	550	6254	7,94%
Extremadura	40	144	443	4167	5,29%
Galicia	27	201	211	2548	3,24%
Madrid	8	31	124	1678	2,13%
Murcia	9	40	108	1268	1,61%
Navarra	1	2	5	58	0,07%
La Rioja	11	48	145	1636	2,08%
TOTAL	928	2221	7035	78721	

Fonte: Informe 2016 sobre el estado del sistema educativo. Ministerio de Educación, Cultura y Deporte.

1 Informe 2016 sobre el estado del sistema educativo. Curso 2014-2015. Madrid: Consejo Escolar del Estado, Subdirección General de Documentación y Publicaciones, Ministerio de Educación, Cultura y Deportes. http://ntic.educacion.es/cee/informe2016/i16cee_informe.pdf. Data de consulta: 18-outubro-2017.

Gráfico 5. Mapa dos CRA en Galicia.

Branco: en funcionamento.

Gris escuro: suprimidos.

Fonte: Elaboración propia.

- CONSEJO ESCOLAR DEL ESTADO. *Informes sobre el estado del sistema educativo*. Madrid: Ministerio de Educación, Cultura y Deporte. Desde el curso 2010-2011 al 2014-2015.

- CONSELLERÍA DE CULTURA, EDUCACIÓN E ORDENACIÓN UNIVERSITARIA. *Datos e cifras do ensino non universitario*. Santiago de Compostela: Xunta de Galicia. Dende o curso 2008-2009 ao 2017-2018.

- SANTAMARÍA LUNA, R. (2012): Inspección de educación y escuela rural. Contra el mito del bajo rendimiento de la escuela rural. Visión histórica 1972-2012. *Avances en Supervisión Educativa. Revista de la Asociación de Inspectores de Educación de España*. 17, 1-29. <https://avances.adide.org/index.php/ase/article/view/521/360>

- SEGOVIA LARGO, A. (2011). Os colexios rurais agrupados, outro modelo de educación rural en Galicia. *Revista Galega do Ensino (EDUGA)*. 62, 1-10. <http://www.edu.xunta.gal/eduga/node/44>.